

ALEVİ/BEKTAŞİ GELENEĞİNDE DEDELİK KURUMU “SİVAS KANGAL TÜRKMEN ALEVİLERİ ÖRNEĞİ”** **

THE INSTUTION OF DEDE IN ALEVİ/BEKTASHI TRADITION: SAMPLE OF TURKOMAN ALEVİS IN KANGAL, SİVAS

Hasan COŞKUN**

Öz

Dedelik kurumu Alevi-Bektaşî geleneğinde hayati bir yer işgal etmektedir. Dede, tüm sosyal, kültürel ve dini hayatın merkezinde bulunmaktadır. Dedelik; köylerde yaşayan Kızılbaş Türkmen Alevilerin zor yaşam koşulları özellikle yerleşik hayata geçmeden önceki göçebe hayatta karşılaşılan tüm problemlerin halledildiği ana merci ve makamdır. Geleneksel toplumsal yapıda ferdi ve sosyal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini dedeler sağlamaktadır. Küçük köy toplumlarındaki ahlaki, sosyal ve dini problemlerin hepsini dedeler çözmektedir. Geleneksel Alevi toplumlarında ferde kimliğini ve şahsiyetini dedeler kazandırmaktadır. Her Alevi belli bir yaşa geldikten sonra ancak Dedelerin huzuruna varır, görgü cemlerine katılır, musahiplik törenlerine katıldıktan sonra ancak gerçek bir Alevi kimliğine sahip olur. Hatta geleneksel Alevi topluluklarının standartlarına göre en az altı ayda bir defa dedenin huzuruna varmak gerekmektedir. Bu inanca göre altı ay içerisinde dedelere görünmeyen Aleviler düşkün kabul edilirler. Buradan da anlaşılacağı gibi Alevi bir ferdin cemaatle organik bağıni dedeler tesis etmektedirler. Geleneksel Alevi sosyal örgütlenmesinde dedeler en tepe noktada yer alırlar. Dedeler sadece dini rehber olarak değil aynı zamanda dünyevi lider olarak da kabul edilirler. Geleneksel Alevi yaşamında dedeler her yönüyle toplumsal hayatın merkezinde yer alırlar. Bu çalışmada, Alevi kültürünün çok zengin dini ve sosyal tezahürlerinin yaşandığı Sivas’ın Kangal ilçesinde yaşayan Türkmen Alevilerinin kurumsallaşmış geleneksel Alevi örgütlenmelerine bakışını Din Sosyolojisi açısından inceleme ve araştırmaya tabi tutuyoruz. Geleneksel Alevi örgütlenmesini bel kemiğini oluşturan Dedelik kurumunun hiyerarşik yapısı ve fonksiyonlarını değerlendirdik.

Anahtar Kelimeler: dedelik, Alevilik, Bektaşilik, Kangal, Sivas, Alevi örgütlenmeleri

Abstract

“Dedelik” (elderly- grandfathers) institution occupies a vital place in Alevi-Bektashi tradition. “Dede” is at the center of all social, cultural and religious life. “Dedelik” is the main authority where the difficult living conditions of Kizilbash Alevi Turkmen residing in the villages and where all the problems encountered in nomadic life before the settled life were resolved. In traditional social structure, social and individual relationships are carried out in an efficient manner by “dedeler”. All moral, social, and religious problems in small village communities are also resolved by “dedeler. In traditional Alevi societies, a person gains his/her identity and personality with the help of dede. It is only after an Alevi reaches a certain age that comes in the presence of “dedeler” and participate in etiquette “cem”s, and only after they have attended the musahiplik (musical) ceremonies they gain the real identity of an Alevi. Furthermore, according to the standards of traditional Alevi communities, it is necessary to arrive at the presence of the “dede” (elder- grandfather) at least once in every 6 months. According to this belief, those who do not come to “dede” (elder- grandfather) in six months are regarded as outcast.

* Makalenin Geliş Tarihi: 30.08.2017, Kabul Tarihi: 13.02.2018.

** Bu çalışma, yazar Hasan Coşkun tarafından, 2014 yılında, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde tamamlanan “Geleneksel Alevi Sosyal Örgütlenmesi ‘Sivas Kangal Türkmen Alevileri Örneği’” adlı yayımlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. G.O.P İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi, hasan.hcoskun@gop.edu.tr, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4778-1073>

As it is understood, an Alevi's organic ties with the community are established by the "dede" (elder-grandfather). In the traditional Alevi's social organization, the "dedeler" (elderly- grandfathers) are at the top. In this study, we examined the perspectives of the institutionalized traditional Alevi organizations of the Turkmen Alevi, who lived in the Kangal District of Sivas where the very rich religious and social manifestations of the Alevi culture existed, in terms of sociology of religion. We evaluated the hierarchical structure and functions of the Dedelik institution which constitutes the backbone of traditional Alevism organization.

Keywords: dedelik (elderly-grandfathers), Alevism, Bektashi, Kangal district-Sivas, Alevi organisations.

1. Giriş

Son yıllarda Alevi Dedeleri ve cem evleri etrafında yazılı ve görsel basında yoğun bir tartışma göze çarpmaktadır. Bu anlamda geleneksel Alevi sosyal örgütlenmesi olarak dedelik kurumu ve onun temel dayanağını oluşturan ocak sistemi üzerine yapılan çalışmalarda gün geçtikçe ciddi bir artış gözlenmektedir. Biz de bu çerçevede Sivas iline bağlı Kangal ilçe merkezi ve köylerinde yaşayan Alevi Dedelerinin dedelik kurumuna yönelik bakış açılarını din sosyolojisinin metotlarıyla incelenmeye çalıştık. Bu araştırma bir saha çalışmasıdır. Saha çalışması; insan topluluklarının ve kültürlerinin, bulundukları coğrafi alan içinde sosyal bilim metoduna göre incelenmesidir (Türkdoğan, 1995: 44). Bizim araştırmamızda, sosyal bilimlerin araştırma metot ve tekniklerini kullanan din sosyolojisi biliminin bakış açısıyla yapılmıştır.

Bu araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına çalışıldığı nitel bir alan araştırmasıdır. Alevi/Bektaşî geleneğinde ana bilgi kaynağı olarak görülen dedelerin Alevilik-Bektaşîlik konusuna yaklaşım ve yorumları da büyük önem arz etmektedir. Biz de bu nedenle yörede yaşayan Alevi Dedelerinin görüşlerini esas alarak değerlendirmeye tabi tuttuk. Yaptığımız mülakatlarda Alevi Dedeleri ne söyledilerse aynısını mümkün olduğu kadar korumaya ve özgün şekliyle aktarmaya çalıştık.

Alevi-Bektaşî topluluklarında din, ahlak, hukuk, siyaset, ekonomi, eğitim alanındaki tüm kurumlar, tarihsel derinlik içerisinde oluşmuştur. Bunlar arasında inanç ve sosyal hayatta etkin olan dedelik kurumu, örf hukukunun bir ifadesi olan düşkünlük kurumu ve yol kardeşliği anlamında musahiplik kurumu en belirleyici olanlardır. Bu kurumlar içerisinde dedelik kurumu tarihten günümüze her zaman merkezi bir role sahip olmuştur (Bal, 2002:67).

Geleneksel yaşamda yani Türkiye’de kentleşme öncesi Alevilerin yaşadığı kırsal yerleşim alanlarında “ocak”lar şeklinde örgütlenmiş bulunan “dedelik” kurumu, Anadolu’daki Alevileri yüzyıllarca dış dünyaya karşı koruyan ve iç toplumsal organizasyonunun düzenlemesini, yaşanan sorunların çözümünü üstlenen bir role sahip olmuştur. Bu bakımdan Aleviliğin anlaşılmasında dedelik kurumu kilit bir konuma sahiptir (Yaman, 2009a:178).

Dedenin toplumsal statüsü ve dinî uygulamadaki görev ve hareketlerinden bir kısmı, Şamanizm'deki kam'ın yaptıklarıyla benzerlik arz etmektedir. Alevilikteki "dede" ve Bektâşîlik'teki "baba" ile Türklerin eski inançlarında önemli yeri olan kam arasında ilginç benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerlikler, giyim tarzları, toplum içerisindeki itibarları, toplumda gördükleri hizmetler, duaları vb. birçok noktada kendisini göstermektedir (Eren,2002:132).

Toplumun her açıdan lideri durumunda olan Dede, inanç ve ibadetlerle ilgili bilgilerin aktarılmasında, sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde her zaman kendisine müracaat edilen bir konumdur. Dolayısıyla Dede olmadan Alevileri düşünmek mümkün değildir. Dede olmadan Alevilerin ibadetlerini yerine getirmesi de imkânsızdır. Bu itibarla Alevi-Bektaşî geleneğinin merkezinde Dede bulunmaktadır(Uçar, 2012:72).

Dedeler ve dedelik kurumu, Anadolu Aleviliğinin belkemiğini oluşturmaktadır. Alevi topluluğunun dini önderleri olan dedeler, yüzyıllar boyunca dini ve sosyal hayata yön vermişlerdir. Kurumsal anlamda Aleviliğin merkezinde yer alan dedeler, her şeyden önce Alevi inanç, örf, adet ve geleneklerinin yeni kuşaklara öğretilip aktarılması misyonunu üstlenmiş olup, bu inanışın yüzyıllar boyunca yaşamasının garantörü olmuştur (Yıldız, 2004:322).

Bozkurt'a göre Dedelik, Allah vergisidir, soydan sürmedir; eğitim yapısı değil. Ancak oğullardan istekli ve yetenekli olan dedelik görevini üstlenir. Dedelik görevini üstlenenler artık Alevi toplumunun din görevlisidir. Dede ocakları birbirinden kız alıp verirler. Soylarının taliplerine karışmamasına özen gösterirler. Her ocağın kendisine bağlı köyler, obalar vardır. Bu belli ölçülerde bir "yer altı" örgütlenmesidir. Anadolu'da Kızılbaşların en yoğun baskı dönemlerinde bile bu dedelik örgütü işlevini sürdürmüştür. Dinsel törenleri başarı ile yerine getirmiştir(2005:121).

Taşğın'a göre, Aleviliğin anahtar konumundaki kurumlarından birisi olan dedelik, beklentilere cevap verememesi ve güncelleştirilememesine karşın, sosyal hayatı belirlemede hâlâ etkilidir. Çünkü gündelik hayatın hemen her aşamasında belirleyiciliği söz konusudur. Bu belirleyicilik, modernleşme sürecinde azalmasına karşın devam edecektir. Çünkü inşa edilen Aleviliğin yeni başat figürlerinin merkezinde de dedeler bulunmaktadır. Bu nedenle dedenin sosyal ilişkilere yönelik etkisi bulunacaktır (2013b:129).

Bal'a göre Dedelik, bir sosyal kurumdur. Diğer sosyal kurumlar gibi içinde bulunduğu toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır, tarihsel kimliği vardır, gelenekselleşmiştir, dün ne kadar gerekli idiye bu gün de o kadar gereklidir. Dedelik kurumu "yol" içinde merkezi bir role sahiptir. Aleviliğin diğer kurumlarının etkinlikleri bu merkezi kurumun işlevselliği ile yakından ilişkilidir. Örneğin bir örf hukuku olan düşkünlük kurumu, aile ve akrabalık sisteminin bir türü olan musahiplik kurumu doğrudan dedelik kurumu tarafından belirlenmektedir (2002:98).

Kangal bölgesi Alevi dedelerinin en yoğun olduğu yörelerdendir. Bazı köylerde eskiden çok sayıda Alevi Dedeleri bulunduğu için köylerin ismi de Sivas ve çevresinde Dedeler köyü olarak meşhur olmuştur. Çetinkaya'nın Dabanözü, Hıdonköyü, Külekli ve Elkondu, Pınargözü köyleri İmam Rıza Ocağına bağlı dedeleri çok yoğun olduğu için bu adla anılmaktadır.

Elkondu köyünden Kasım Cihaner Dede bize şunları anlattı; “Dedelerimiz buraya Elazığ'ın Harput ilçesinden gelmişler. Daha sonra dedelerimiz buradan şimdiki Ulaş ilçesine bağlı Karagöl ve Yozgat'ın Çekerek ilçesine dağılmışlardır. Dedelik posta oturma yetkisine sahip olmaktır. Alevilikte irşat makamı dedelerin makamıdır. Bir insanın dede olabilmesi için de önce bir dede ailesinde doğması yani soyunun Ehl-i beyte uzanması gerekir. Dede talibini eğitecek, erkânı öğretecek ve talibine hakkı, batılı öğretecektir. Bizim dedeler, günümüzün imam-hatipleri gibi sadece şeriatı öğretmezler, taliplerine tarikatı öğretirler. Alevi tarikatını, yolunu öğretirler. Dedelik kurumu bir eğitim kurumudur. Dedelerin yetiştiği okullara ocak denir. Tarihten günümüze 12 imamı temsilen, 12 ocak vardır. Bizim ocağımız da 8. postun sahibi İmam Rıza Hazretlerine dayanan 12 ocaktan birisidir. Bizim ocağımız hiç dağılmamıştır. Bazı ocakların mürşidi başka ocaklarda olur fakat bizim mürşidimiz yine bizim ocağımızdandır. Alevilikte dört kapı haktır; rehber kapısı, pir kapısı, musahip kapısı ve mürşit kapısıdır. Talip, dededen irşat, eğitim alan kişidir. Rehber, dede ile talibin arasında iletişimi sağlayan bir aracıdır. Rehber pire, pir de mürşide bakar. Bunların hepsinin arasında hiyerarşik bir ilişki vardır. Bir de en üst makamda olan dede vardır. Biz buna “Postnişin Dede” diyoruz. Postnişin Dede, en yetkili dededir. Nasıl ki Sünnilerde müftü, tüm imamları toplayarak onlara görev yapacakları yerleri gösteriyorsa tayin ediyorsa, Postnişin Dede de müftü konumundadır.

Eskiden ocaklarda Postnişin Dede, peygamber soyundan gelen dedeleri İmam-ı Cafer buyruğuna göre eğitir, yetiştirirdi. Alevi inancına göre eğitilen ocaklı dedeler toplanırdı; daha sonra Postnişin Dede tarafından “sen şu köye sen falan köye” diyerek irşat faaliyeti için görevlendirilirdi. Bu dedeler Alevilikte çok önemli olan şeriat, tarikat, marifet ve hakikat ilmine sahip olurlardı. Gittikleri yörelerde, ulaştıkları köylerde taliplerine, müritlerine tarikat erkânına göre yol ehli olmayı öğretirlerdi. Her dede kendi talipleri olan köylerle ilgilenirdi. Bizim aşiretimiz Canbek aşiretidir, dedelerimiz kendi aşiretimizin taliplerini eğitirler, yetiştirirler. Ancak başka ocağa bağlı dedeler, izin verilerse, o zaman talipler başka dedelere görülebilirler. Bazıları Canbek aşiretinin Kürt olduğunu iddia ediyor, bu asla doğru değildir. Çünkü Alevilikte Kürt diye bir şey yoktur. Bir Alevi hiçbir zaman Kürt olamaz. Fakat Şah İsmail ile Yavuz arasındaki savaştan sonra Aleviler zulümden kaçarak Kürtlerin yaşadığı dağlık bölgelere sığınmışlardır. Zamanla Kürtçeyi konuşmaya başlamışlardır. Aleviler, Orta Asya'dan gelen Türkmenlerdir. Bizim ocağımız da aşiretimiz de Türkmen'dir, Türk'tür. Maalesef 70'li yıllarda başlayan hızlı göç dalgasıyla cemler yapılamaz hale gelmiştir. Göç olayı başlayınca Alevilik ibadetlerin de büyük çalkantılar, yozlaşmalar başladı. Göç sonucunda dede ocakları dağılmaya başladı”.

Dışlık köyünden Hüseyin Özer Dede'ye göre; "Dedeler aslında Alevilerin hocalarıdır. Bu gün nasıl İmam-hatip okullarında hocalar yetişiyor ve din hizmetlerini yerine getiriyorsa eskiden de Alevi ocaklarında dede olarak halkı eğitecek insanlar eğitilir daha sonra cemleri yürütmek ve köylerde göçebe yaşayan halkın sorunlarını çözmek için köylere gönderilirlerdi. Dedelerin hepsinin kökü iki yere dayanmaktadır.

1-Rum Erenleridir. Rum erenlerinin soyu Hacı Bektaş Veli Hazretlerine dayanır. Bizim ocağımız Garip Musa Ocağı ve Garip Musa hazretleri de Hacı Bektaş Veli hazretlerine dayanır.

2-Horasan Erenleri, Hoca Ahmet Yesevi Hazretlerinden 12 imamların dördüncüsü olan Zeynel Abidin Hazretlerine dayanır. Hoca Ahmet Yesevi, dünyadaki tüm Alevilerin piridir. Hem pirimizdir hem de mürşidimizdir. Türklerin hepsine İslamiyet'i öğreten Hoca Ahmet Yesevi hazretleridir. Bu sebeple tüm dedelerimiz, mürşitlerimiz onun yolundan giderler. Gelecek nesillerimizi onun öğretilerine göre yetiştirirler."

Baba Mansur Ocağından Süleyman Metin Dede, Dedelik kurumu hakkında şunları söyledi; "Dede olmak için muhakkak bir Alevi ocağında doğmak gerekir. Fakat ocakta doğan herkes de dede olamaz. Dedeliğin en temel şartları şunlardır:

Dedeliğin birinci şartı dürüstlüktür. Dedelik iddiasında bulunan kişi evvela dürüst olacak, gözüyle görmediğini söylemeyecek, eliyle koymadığını almayacak.

Dedeliğin ikinci şartı bilgili olmaktır. Ben dedeyim diyen herkes dede olamaz. Dedeliği yapabilecek, yolu yürütebilecek yeteneğe sahip olacak, cemleri yürütebilecek kadar bilgi birikimine sahip olacak.

En önemli şartlardan birisi hatta temeli Seyit olacak yani Evlad-ı Resul olacak. Hz. Ali soyundan Hz. Muhammed'e ulaşacak ve hatta elinde Hz. Ali'ye kadar ulaşan şeceresi olacak, seyyidnamesi olacak.

Dedelik öyle sıradan bir şey değil ki herkes dede olsun. Bir kimsenin dede olabilmesi için öncelikle bir ocaktan yetişmesi gerekir. 7 tanesi Anadolu'da olmak üzere toplam 12 Alevi ocağı var. Dedelik yapacak kişinin soyu muhakkak bu 12 ocaktan birisine ulaşması gerekir. Bu ocaklar mürşit ocaklarıdır. Zamanla Anadolu'da birçok ocak oluşmuş. Aslında bu ocakların hepsinin kökü bu 12 ocağa dayanmaktadır. Bu ocaklar dedelik kurumunun temelini oluşturmaktadır. Anadolu'daki ocakları Baba Mansur Ocağı, Dede Karkın Ocağı, İmam Rıza Ocağı, Ağu İçen Ocağı, Şah İbrahim Veli Ocağı, Kureyşan Ocağı ve Hacı Bektaş Veli Ocağı olarak sayabiliriz. Bu dede ocakları baş ocaklardır. Bugünkü diğer ocaklar baş ocaklarda yetişen pir ve mürşitlerin adına oluşmuş ocaklardır. Bu dedelik kurumunun kökeni burasıdır. Buradan da Türklerin Müslüman olmasına kadar dayanır. Türkler Müslüman olmadan önce şaman dinine inanıyorlardı. Fakat bazılarının iddia ettikleri gibi dedelerin Şaman inancının önderleri Kamlarla bir alakası ve ilgisi yoktur. Ehl-i

Beyt taraftarları Horasan ve civarına Müslümanlığı yaydılar bundan sonra Türkler Müslüman oldular.

Türk boyları 7 atlıyı Kufe'ye göndererek Hz. Hüseyin'i kurtarmak istediler. Hz. Hüseyin kendisi gitmeyi kabul etmedi; fakat onlara İmam Zeynel Abidin'i verdi. İmam Zeynel Abidin'i Horasan'a getirdiler. Dedelerin soyu ta İmam Zeynel Abidin'e dayanır oradan da Hz. Ali'ye oradan da Hz. Muhammed'e dayanır. Dedelik postunun kutsal bir post olmasının sebebi budur. Tüm ocakların kökü, Hoca Ahmet Yesevi'den Hz. Ali'ye dayanır. Dedelerin soyu Ehl-i Beyte dayanmaktadır. Dedeler bu nedenle toplumda çok saygı görürler. Eskiden Alevi köylerinde dedeler sadece cemleri yürütmezdi. Düğünlerde, nişanlarda, ölümlerde hep dedeler vardı. Kız istemeye giderken de dedeler götürülürdü. Köylerde tarla sınır davalarını dedeler çözerdi. Köylülerin kendi aralarındaki kavgalarında dedeler barıştırdı. Aleviler asla mahkemeye gitmezlerdi. Suçluları dedeler halk mahkemelerinde sorguya çekerlerdi. Her köyde sene de bir kez Birlik Cemi olurdu. Dedeler her aileyi sırayla sorguya çekerdi. Ailevi sorunları da çözerdi. Toplumsal sorunları da çözerlerdi."

Araştırma alanımızda yaptığımız çalışmalarda dedelik kurumunun sağlıklı bir kurumsallaşmış bir yapı olarak hayatiyetini devam ettirmediği, dedelerin yaklaşık olarak 40 yıldan bu tarafa talipleriyle olan geleneksel bağlarını sürdürmedikleri görülmektedir. Dedelerin toplum üzerindeki etkilerinin köy ve kasabalarda halen devam etmesine karşılık büyük şehirlerde zayıfladığı görülmektedir. Tarihte güçlü bir örgütlü yapıya sahip olan dedelik kurumu, özellikle dede ailelerinin büyük şehirlere göç etmesiyle birlikte geleneksel formatta devam etmemiştir. Dede-talip ilişkisi de doğal olarak geleneksel anlayıştan modern bir yaklaşıma doğru evrilmiştir.

Dedelerin her birinin ayrı ayrı sülalelerden oluşan köylerde yaşayan taliplerinin küçük köy toplumsal yapısından büyük metropollere göç etmesiyle bu köklü kurumsal yapı çözülmeye başlamıştır diyebiliriz. Köyden kente göç olgusu nedeniyle sosyal ilişkilerin ve dini hayatın merkezinde artık dede yer almamaktadır. Buna karşın dedeye, ailesine ve çocuklarına olan saygı ve sevgi halen devam etmektedir.

950 yılından sonra Kangal ve çevresinde yaşayan Alevi köylerinden büyük şehirlere göç başlamış, köylerden ilk göç edenlerde çoğunlukla dede aileleri olmuştur. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Kangal bölgesi Alevi dede köylerinin en yoğun olduğu bölgedir. Kangal'ın Mamaş, Yellice, Mescit, Elkondu, Elalibey, Pınargözü, Davulbaz, Minarekaya, Dağönü, Dabanözü, Külekli, Killik, Ceviz, İğdeli, Gençali, Bahçeliyurt, Dışlık, Humarlı, Karanlık köylerinde üç değişik dede ocağı olmasına rağmen görüşmeye gittiğimizde bir tane dedeyle dahi karşılaşmadık. Tekke, Soğukpınar köylerinde eskiden dede aileleri yaşıyordu. Dedelerin büyük çoğunluğu 1960-70 yıllarında Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyükşehirlerle göçmüşlerdir. Dedelerin büyük şehirlere göç etmesiyle cemler yapılmamaya başlamış ve köylüler karşılaştıkları sosyal ve dini problemler karşısında büyük bir boşluk içerisine düşmüşlerdir. Dedelerin fonksiyonlarını bir dönem köylere gelen öğretmenler ve köy

muhtarları yerine getirmiştir diyebiliriz. Çünkü köylülerin karşılaştıkları problemler karşısında muhtar ve öğretmenlerden başka yetkili merci kalmamıştır diyebiliriz.

2. Dedelik Kurumunda Hiyerarşik Yapı

Geçmiş Orta Asya Türk kültürüne kadar uzanan dedelik kurumu, köklü bir kurum olduğundan dolayı kendi içinde hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Alevilikte, hiyerarşik örgütlenme sistemi, aşağıdan yukarıya doğru talip, rehber, Pir, Mürşit ve Pir-i Pirân olarak teşekkül etmiştir. Bu kurumsal örgütlenme temelde dörtlü bir yapıya sahiptir. Fakat bazı Alevi topluluklarında bu sosyal örgütlenme şöyle üçlü bir hiyerarşiye dayanır:

*Mürşid

*Pir

*Rehber

Kimi yörelerde bu hiyerarşi, Pir ve mürşidin yer değiştirmesi şeklinde görülmektedir. Şüphesiz bu üçü de, ocakzade (dede soylu) olan kişiler için var olan bir sıralama olup işlevsel bir özellik arz eder. Bunların üçü ya da dördü birbirini tamamlar, biri olmaksızın diğeri de olmaz, bu durumda anlamsız bir durum ortaya çıkar. Tümü ocakzade olan dede aileleri bu görevleri paylaşmışlardır. Dedeler arasında "El ele, el Hakk'a" şeklinde de ifade edilebilen bu hiyerarşi, bir görev bölümünü ifade eder. Ocak mensubu dedeler, her şeyden önce taliplerin hizmetlerini görmek üzere böyle bir iç hiyerarşik düzen oluşturmuşlardır. Burada mürşid, en üst başvuru makamıdır. Rehber, Pir'e; Pir, Mürşid'e bağlıdır. Mürşid de, karar ve davranışlarında bağımlıdır. Bu, hem manevi anlamda "yol"a bağlılık, hem de İmam Cafer Buyruğu gibi yazılı kutsal metinlere bağlılık şeklinde ortaya çıkar. Talipler dedeler tarafından denetlenirken, dedeler de bağlı oldukları dedelerce kontrol altındadırlar. Bu sistem çerçevesinde ifade edilen "yol cümleden uludur", "gönül kalsın yol kalmasın", "eri erden seçen kördür" deyimleri Aleviler arasında anılan temel desturlardandır. Rehber, pir, mürşit hepsi de dededir ve geleneksel Alevi sosyal örgütlenmesinde dedelik kurumunun bel kemiğini bu hiyerarşik yapı teşkil eder. Özetle kırsal kesim Aleviliğinde her ocağın ve dedenin yol içinde bir olduğuna inanılarak "Muhammed Ali yolu"nun devam etmesi önemli bir amacı ifade etmektedir. Ocaklar ve dolayısıyla dedeler bu sistem çerçevesinde birbirine bağlıdırlar (Yılmazçelik ve Erdoğan, 2012:17).

Geleneksel Alevi sosyal örgütlenmesinde, talip, rehber, Pir, Mürşit ve Pir-i Piran hiyerarşik yapılanması hayati bir yer işgal etmektedir. Geleneksel Alevilikte ana eksen olarak nitelendirilen dört kapı; şariat kapısı, tarikat, hakikat ve marifet kapısı büyük önem taşımaktadır. Talip şariat kapısını, rehber tarikat kapısını, pir hakikat kapısını, mürşit ise marifet kapısını temsil etmektedir. Alevilikteki "4 kapı 40 makam", Bektaşilik tarikatının esasını teşkil etmektedir. Kanaatimizce Bektaşî tarikatındaki muhib, derviş, baba, halife, dedebaba hiyerarşik örgütlenme sistemi, Alevilikte

talip, rehber, Pir, Mürşit ve Pir-i Piran olarak teşekkül etmiştir. Kızılbaşlıktaki talip, Bektaşilikteki dervişe; rehber makamı, babalık makamına; mürşit makamı, halifelik makamına; “Pir-i Piran”lık makamı da “Dedebaba” makamına denk gelmektedir. Araştırma alanımızda yaşayan köylerin %90’ı ErdebilSufiyan Süreği Talibi Kızılbaş Türkmenlerinden oluşmaktadır. Kendilerini Bektaşilerden “kesinlikle” ayrı değerlendirmektedirler ve Kızılbaş Türkmenlerinde babalık, halifelik, “dedebalık” gibi örgütsel yapılanmaların olmadığını Dedelik makamının her şey demek olduğunu ifade etmektedirler. Dedelik kurumu dini ve sosyal hayatın ana eksenini oluşturmaktadır. Erdebil Sufiyan Süreği Talibi Kızılbaş Türkmenleri için Dedelik Kurumu adeta her şey demektir. Hayatın diğer alanları dedelik kurumu etrafında teşekkül etmektedir.

Baba Mansur ocağından Cemal Akpınar Dede’ye göre; “Alevi dedeleri ve diğer aile bireyleri toplumda büyük saygı görürler. Dede toplumun lideridir. Alevilerce dedenin soyu kutsaldır. Dede en bilgin olandır. Buyruk kitaplarına sahiptir, onları okuyabilirler, tüm bu nitelikleriyle taliplerin her türlü problemlerine çözüm getirebilirler. Alevilerde yaşamın her alanında dede nüfusunu görmek mümkündür. Her konuda dedeye danışılır. Dede belirli aralıklarla yapılan cem törenlerinde taliplere öğütler verir, onları bilgilendirir. Dede, mürşit, pir, rehber, seyit sözcüklerinin toplamı genel anlamı yol göstericidir, öğreticidir. Mürşit dedenin piri, talibin mürşidi olur. Pir, Büyük cemi yöneten, Mürşit, orta cemi yürüten, Rehber ise küçük cemi yönetendir. Üç can bir cem; Pir, mürşit, rehber olarak bilinmektedir.”

Şah İbrahim Veli Ocağından Vahap Bozkurt’a göre; “Dede, mürşit, pir, rehber, seyit sözcüklerinin toplamı genel anlamı yol göstericidir, öğreticidir. Bir hakiki dedeler var, bir de sahte dedeler vardır. Gerçek dedeler 12 imamlar sülalesine dayanır. Peygamber soyuna dayanır. Dedelik soydan gelen bir önderlik mekanizmasıdır. Dedenin çocukları da dededir. Bunlar yani dedeler eskiden Alevilerin bilginleridir, âlimleri, aydınlarıdır. Dedelerin yetiştiği ocaklar ise o dönemin medreseleridir. Bizim köye 1950’lerde dönemin valisi ilkokul açmaya gelmiş dedelerle karşılıklı konuştuktan sonra “bu insanların bizim açacağımız okula ihtiyacı yoktur, bunlar ilim, irfanda hepimizi geçmişler” demiş. Aslında mürşit, pir, rehber hepsi aynıdır. Ayrıntıları ise makam farklılıklarıdır. Örneğin bu Cem Ayinlerinde 3 kişilik dede grubu bir yargıç heyetidir. En büyük makam mürşitlik makamıdır. İkinci makam pirlilik, üçüncü makam rehber makamıdır.”

Babamansur ocağından Tacim Coşkun Dede’ye göre; “Dede, taliplerini görmenden önce bağlı olduğu mürşide gider. Mürşidine, taliplerine gideceğini bildirir ve ruhsat ister. Ve sonra köyüne döner. Köyüne dönen dede, komşularının ve ev halkının rızasını alır. Kurban kesip lokma dağıtır, onları yemeğe davet eder. Bu işleri yapan dede tekrar mürşidinin yanına döner. Kurban kestiğini ve komşularının rızasını aldığını söyler. Mürşidi, dedeyi imtihan eder. Bir cemi yürütüp yürütemeyeceğini, talipleri aydınlatıp aydınlatamayacağını öğrenmiş olur. Eğer kanaat getirirse ona

icazet verir. Dede, ikinci defa mürşidinin huzurunda kurban keserek lokma dağıtır. Mürşidinin rızasını alıp köyüne döner. Dede, köy halkına ve yakınlarına icazet kâğıdını göstererek bu konuda yeterli olduğunu herkese ilan eder. Bu işlem ilk defa dedeliğe başlayacak Ocak zadeler için uygulanır. Pir Mürşit, Rehber hepsi dededir. Fakat bunların yetişme tarzları farklı olabilir. Bunlar cem ve görgü, sorgu yaparlarken kendi yöntemlerine göre yapabilirler. Şeriat, Tarikat, Marifet ve Sırrı hakikat kapılarını bu dedelerin hepsi aynı şekilde anlatmazlar bunlar normaldir.”

Şeyh Şazi Ocağından Yesari Gökçe Dede’ye göre; “Dedelik Pir, Mürşit, rehber hiyerarşisinin hepsine denir. Pir ikrar alan üstattır. Pir’e talibi rehber götürür. Köylerde biz Kızılbaşlarda dikme dede olur. Pir köyün en bilgili, saygın kişisini dikme dede olarak tayin eder ve taliplerle her zaman o ilgilenir. Dede senede ancak bir ya da iki kez gelir. Biz Kızılbaşlarda mürebbi olmaz, mürebbi Bektaşilerde olur. Mürebbinin bizdeki karşılığı dikme dededir. Bir köyde bir sorun yaşanırsa önce rehber çözmeye çalışır. Rehber çözemezse, Pir’e gidilir, pir de çözemezse o zaman, son hak makam en üst makam olan Mürşit’e gidilir.

“El elde, el Hakk’ta” prensibi Kızılbaşlıkta çok önemli bir prensiptir. Bu prensip Talip, musahip, Rehber, Pir, Mürşit arasındaki ilişkiyi de açıklar. Bunların hepsi “Dede” olarak anılırlar. Dedelik tamamen Kızılbaşlığa özgü bir kurumsal yapıdır. Pir nefesini mürşitten alır, Rehber ise ehliyetini Pir kapısından alır, Pir kapısına yüz sürer ve nefes alır. Mürşit kapısından ise hepsine ehliyet verilir. Talip ise dedelerin hepsine karşı sorumludur. Alevilikte Bektaşilikteki gibi bir meratip yoktur. Rehber, Pir ve Mürşit arasında bir mertebe ve makam söz konusu değildir. Talip, Rehber, Pir, Mürşit ilişkisi dairesel bir ilişkidir.

Biz Kızılbaşlara göre 4 kapı haktır; Talip kapısı, Rehber Kapısı, Musahip kapısı ve Mürşit kapısıdır. Mürşit kapısı aynı zamanda Pir Kapısıdır. Rehber kapısından sonra Pir kapısı gelir. Pir’in Pir’i Mürşittir. Her dede aynı zamanda taliptir. Bizde Talip olmayan dede olamaz. Kızılbaşlıkta önemli olan talip olmaktır. Asıl olan talip olmaktır. Gerçekten en yüksek mertebe talip olmaktır. Kızılbaş dede ocakları birbirine silsileyle bağlı değildir, aralarında dairesel bir ilişki vardır. Kızılbaşlarda Mürşit ocağı yoktur. Günümüzde bazıları bazı ocakları mürşit ocakları olarak nitelendiriyor bu yanlış bir yaklaşımdır. Her ocağın pirleri ve mürşitleri kendi ocaklarının üstatlarıdır. Bektaşilikte Musahip kapısı yoktur, Kızılbaşlıkta Musahip kapısı çok önemlidir.”

Babamansur ocağından Süleyman Metin Dede’ye göre; “Dede olmanın en temel şartı Ehl-i Beyt soyundan olmaktır. Alevi inanç, gelenek ve göreneklerini halka aktaran, toplumu bilgilendiren din adamına dede denir. Dede bir nevi hocadır. Nübüvvet Hz. Muhammed ile son buldu. Hz. Ali ile Velayet başladı. Hz. Muhammed’in Gadir-i Hum’da, Hz. Ali’ye tevdi ettiği emanet 12 imamlar aracılığı ile günümüze kadar dedeler vesilesiyle ulaştı. Seyyid olmayan asla dede olamaz, posta oturamaz. Dedelik Seyit olanlar içerisinde seçilerek günümüze kadar geldi. Alevi yol ve erkânını, kural ve kaidelerini bilmeyen insan dedelik yapamaz. Dedeler

Alevi âlimlerdir. İlim sahibi dedelerin kendi aralarında makamları vardır. Alevilikte Rehber diploma sahibi, talibi eğiten kişidir. Günümüze uyarlayacak olur isek, rehber Doktora Sahibi âlimdir. Pir ise doçenttir. Bir de Pir-i Piran var. Çok bilgili bir çok eser, kitap, buyruk yazmış dedelere Pir-i Piran denir. Mürşit ise onun üstü bir makamdır. Mürşitlik makamı bir çeşit profesörlük makamıdır.”

2.1.Mürşit

Mürşit, Pir'in üstünde, makamında yer alır. Diğer bir anlatımla, pirin, rehberlerin ve taliplerin inançsal, sosyal ve kültürel durumlarını, yargılama, karar aşamalarını denetler, çözülmemiş sorunlarını çözmeye çalışır (Şahhüseyinoğlu, 2001:37). Mürşit, “yol”un değer ve normlarının hayata geçirilmesinde etkili olan, statüsü yüksek, sorunlarını çözümlen, “yol”u aydınlatan, ikrarlı grubun inanç önderidir (Bal,2002:68). Hz. Muhammed'i temsil eder. Ruhun varlığını ve mülkün sultanlığını da taşır. Mutlaka Ehl-i Beyt neslinden olmak zorundadır. Cem'i yönetir. Cem'in hâkimidir. Son söz onda biter ve genel duaları o okur. Bir cem töreninde birden fazla Dede bulunabilir, ancak töreni bunlardan birisi yürütür. O da Erkânca Dede Mürşid'dir. Genellikle ocaktan yetişme olur. Kişinin kendisine yolun usul ve erkânını gösterecek, yardımcı olacak, özellikle cem törenlerindeki usul ve yordamları gösterecek kişi anlamındadır. Manevi açıdan ise kendisine ışık olacak, önünü aydınlatacak ve yoldaki engellerde yardımcı olacak, danışacağı kişi anlamındadır. Oniki imamlara dayanan bir ocağa dayalı Ehl-i Beyt soyundan olan kişidir. Terbiye edici, sözü dinlenen, bilgili ve sevgi doludur.

2.2.Pir

Pir kurumun bir üst organı, makamıdır. Rehberlerin eğittiği taliplerin “görgüsü”nü yapar. Ayrıca rehberin çözemediği sorunları çözmeye çalışır (Şahhüseyinoğlu, 2001:37). Mürşitten sonra gelen Cem'in ikinci yetkilisidir. Duaları genellikle Pir okur. Pir, mürşide gider; talip pire gider. Mürşit de kendi dedesine gider. Büyük kardeş, küçük kardeşe dede olur ve onu görür. Büyük kardeş taliplere mürşit olur. Belli bir ocaktan gelen, yedi ayrı dede tarafından en bilgili kimse olarak görülen kişiye Pir denir. Dikme Pirde olabilir; kendisini geliştirmişse halk ve toplum içinde saygın bir kimliğe sahipse bu kişi dedeler tarafından pir olarak atanabilir. Alevilerde dedeye bağlı olan ve sevenler pirim sekinde hitap ederler. Pir Alevilerde en saygın kimse demektir. Bu saygı Pir konumuna gelen dedenin bilgisinedir. Pirlik makamı Hak katında en yüksek ikinci makamdır. Bazı Alevi topluluklarında Pirlik makamı en yüksek makamdır. Örneğin Sivas'ın Yıldızeli ilçesi Banaz köyünde medfun bulunan büyük ozan Pir Sultan Abdal, Alevi sosyal örgütlenmesinde bu en üst makama kadar yükselmiş, Pir Sultan Ocağı'nın Piridir.

2.3.Rehber

“Rah” kelimesi Farsçada yol demektir. Rehber ise yol gösteren, hedefe ulaşmak için topluma önderlik eden kişidir. Örgütsel oluşumun ilk basamağıdır. Kuruma

bağlı bireylerin (taliplerin) eğitiminden ve sorunlarının çözümünden rehber sorumludur (Şahhüseyinoğlu, 2001:37). Rehber, talibe nasihat eder, hazırlar; pire teslim eder. Pir de görgüyü yapar. Cemi idare eder. Pir bulunmadığı zaman rehber hem kendi görevini, hem de pirin(dede'nin) görevini yapar. Divriği ve Kangal köylerinde rehberlik görevini dedegan/dede soyundan gelen yapar. Rehber ise köylüler içinde yolu-erkânı bilen kişiler arasından, köylüler tarafından teklif edilmek suretiyle seçilir. Dedenin atadığı rehber (bunlara Dikme dede, Yol eri, Mürebbi ya da Baba da denmektedir), köyde onun vekilidir. Dede gelmediği zaman cemleri yönetir. Rehber kapısı da Ehlibeyt kapısıdır. Eğer o ocaktan kimse yoksa itikatlı temiz bir kişi rehber olarak görev yapar. Hz. Ali makamıdır.

Yol gösterici olarak pir ya da dedenin yardımcısıdır. Talipleri pir ya da dedeye getirir ve takdim eder. Talibin ikrar esnasında yapacağı her şeyi o öğretir. Ve ikrar sırasında kılavuzluk eder. Rehber için İmam Hüseyin makamı da denir. Yolu erkânı çok iyi bilip, taliple dede arasında ilişki kurmak talibi getirip o aşamalara sokmak bilgilendirmekle mükellef kişiye rehber denir. Dedenin yardımcısıdır. Görgüsü yapılanlara ve ceme katılanlara yardımcı olur. Yol Eri, Mürebbi, Baba da denilmektedir. Rehberlik aynı zamanda, Aleviliğin eğitim kurumu niteliğini de taşır. Dede, Rehber olarak halk içinde uygun bulduğu kişiyi seçer. Rehberin seçiminde Dede çok titiz davranır. Rehber, sevilen, sayılan kişi olmak durumundadır (Aslan, 2001:33).

3. Dedelerin Nitelikleri

Dedeler, yüzyıllar boyunca Alevi inanç ve kültürünü yaşayıp yeni kuşaklara aktarmışlar, toplumu aydınlatıp yönlendirmişler, anlaşmazlıkları giderek dargın insanları bastırmışlar, düğün ve nişanlara öncülük yapmış nikâh kıymışlardır. Ayrıca toplum içinde değişik problemleri çözerek haksız olanları cezalandırmış ve böylece toplumsal dayanışmayı sağlama noktasında katkı sahibi olmuşlardır. Bu yönüyle de bulundukları yörede bir çeşit sivil mahkemeler kurup hâkimlik yapmışlardır. Tüm bu işlevlerinden hareketle onlar, yaptırım gücü olan birer yol önderi /manevi önder olarak kabul edilmişlerdir. Aleviliğin tarih boyunca sözlü/şifahi bir özellik taşımasından dolayı dedeler, ister istemez ön plana çıkmışlardır. Bu bağlamda özellikle yazılı belge eksikliği, Aleviliğin yorum ve törenlerini dedelerin bireysel yeteneklerine bırakmıştır. Bundan dolayı, söz ve kararlarına karşı gelinmemiş, topluluk içinde herkes bunları olduğu gibi benimsemiştir (Yıldız, 2004:330). Aleviliğin temel prensiplerinin yazılı olduğu buyruk kitaplarından, diğer yazılı kaynaklardan ve alan araştırmalarından elde ettiğimiz verilere göre Alevi dedeleri şu niteliklere sahip olmalıdır:

1. Buyruklarda mürşidin farz, musahibin ise sünnet olduğu söylenir. Buyruklara göre mürşit farzdır. Çünkü bir mürebbiye sahip olmak Hak Teâlâ'nın buyruğudur, nitekim Hz. Musa'ya var mürşit bul diye emretmiş, Musa (a.s.) da gidip Hızır'ı bulmuştur. Bundan dolayı mürşit farz olmuştur. Tarikat içinde mürebbi din ise, musahib imandır. Bir kimsenin dini muhkem olmayınca imanı dahi muhkem

olmaz(Kaplan(Gökçeler): 2013: 391). Öyle olunca mürşitsiz kişi dinsiz imansız olur. Dedelik müessesesi dini açıdan farz olarak kabul edilen bir sosyal yapılanmadır.

2. Evlad-ı Resul (ocak-zade) olmaları: Alevi geleneğine göre Peygamber soyundan gelmeyen kimseler asla dini önderlik(dedelik) yapamazlar. Dedelik meşruiyetini peygamber sülalesinden almaktadır. Soyu Hz. Muhammed'e dayanmayan kişi ne kadar bilgili, birikimli olursa olsun dedelik yapamaz. Şeriat, tarikat, marifet, hakikat ve pirlığın Muhammed Ali'den kaldığı ve bu nedenle evlad-ı Resul'den başkasının pirlık, şeyhlik yapması ve talip tutmasının caiz olmadığı söylenir. Böylelerinin yedikleri haram, yıkadıkları murdar ve müfsittir, yezittirler ve yoldan sürgündürler(Aytekin:12-17; Bozkurt:17-20). Alevilikte dedelik kurumu kutsallığını peygamber sülalesinden almaktadır. Peygamber ve ailesi (Ehl-i Beyt) Allah tarafından kutsandığı ve onlara ebedi bir kutsal görev verildiği için dedeler de O'nun soyundan geldikleri için kutsal zümreyi temsil etmektedirler.

3. Eğitici, terbiyeci(mürebbi) olmaları: Dedelerin diğer önemli bir özelliği ise eğitici, mürebbi olmalarıdır. Bu yön, dedelik kurumunun 'mürebbi' ifade edilişyle ön plana çıkmaktadır. Şeyh Safi Buyruğunda bu şart şöyle açıklanmaktadır: "Mürebblilik dahi şu kimsenin hakkıdır ki irşadında ve nazarında ve erkânında ve edebinde kaim ve yetmiş iki millete cümle eşyaya bir nazar ile baka ve başında tâcîârîf ve tesellâsıMurtazâ Ali'ye ve evladına yetiştire ve şeriat-ı Muhammedî onda kâmil ola" (Taşkın, 2013c: 26).Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan, edebi, ahlakı tam olmayan ve Muhammed'in getirdiği dinin kurallarını tam olarak bilmeyen ve yaşamayanların dedeliği, pirlığı hak değildir.

4. Bilgi sahibi ve örnek insan (mürşid-i kâmil) olmaları: Alevi geleneğine göre dedelerin bilgili, okuryazar, manaya aşına olmaları ve gönderilen kitabı bilmeleri gereklidir. Nitekim 'kitapsız Pir şeytandır.' denilmiştir. Dedelerin insan-ı kâmil olmaları yönündeki zaruret İmam Cafer Buyruğunda ise şöyle ifade edilmiştir: pir olanların şeriat, tarikat, marifet ve hakikat ilimlerini bilmelerinin vacip olduğu söylenerek bu konularda ortaya çıkabilecek müşkülâtı kalamullah (Kur'an) ve Hz. Peygamberin hadisleriyle çözmeleri istenir(Aytekin:84).

"Pir olan kimselere gerektir ki kâmil olalar. Dört kapı nedir bileler. Evvel şeriatı, ikinci tarikatı, üçüncü marifeti, dördüncü hakikati bilmek gerektir ki, bunlar nereden geldi; neden hasıl oldu. Bunların edebi nedir; udu nedir; hayâsı nedir; erkânı nedir; tövbesi nedir; farzı nedir; sünneti nedir; nâfilesi nedir; işlemesi nedir, bunları bile... Eğer bu dört erkânı böylece bilmezse o Pir'in Pirlığı caiz olmaz"(Alparslan, 2011:254-255).

M. Naci Orhan Dede'ye göre; evvela bir dede bilgili olacak, kâmil olacak, Musahipli olacak, Pirine, Mürşidine, rehberine bağlı olacak, bir dede akıl-balığ olacak, dede karı boşamamış olacak, her şeyden önce dede, müşkülli halledici olacak(Aydın, 2006b:157-158).

Baba Mansur ocağından Tacim Dede'ye göre cem yürütecek bir dedenin en asgari şu özelliklere sahip olması gerekir; soyu peygamber sülalesine dayanmalıdır, evli olmalıdır, musahip tutmuş, görgü, sorgu cemine girmiş olmalıdır, Dede hizmet yapacağı toplumla birbirlerini iyi tanımış ve taliplerle kaynaşmış olmalıdır, köklü bir ocağa bağlı olduğunu ispatlamalıdır, en asgari dedelik bilgilerine sahip olmalıdır, yol yürütebilecek kadar bilgi ve görgü sahibi olmalıdır, Dedenin piri, rehberi ve mürşidi muhakkak olmalıdır.

Seyid Ali Sultan Ocağından Cemal Koçak Dedenin ifadesiyle, "dedeler ahlaklı, edepli, kültürlü, zahir ve batın bilgisine sahip, adil, kâmil, doğru, erdemli, gözü gönlü tok, malda, mülk de gözü olmayan, mürşidine bağlı, talibine sahip, kapısı ve sofrası herkese açık kişiler olmalıdır".

4. Dedelerin Toplumsal ve Dini Fonksiyonlar

Dedeler, Alevi toplumunda Yol'un gereklerinin yeni nesillere aktarılması, benimsetilmesi ve yaşatılması noktasında önemli bir konuma sahiptirler. Erkânın Dedesiz uygulanması mümkün değildir. Bu dini gerekliliğe ek olarak, Dedenin, toplumsal hayatta da sosyal bir takım rolleri vardır. Nasıl ki tüm toplumlarda dini önder sıfatını taşıyan kişilerin o topluma pek çok sorumlulukları varsa ya da böyle bir görev ondan bekleniyorsa, aynı şekilde, Alevi toplumlarında da "karizmatik dini önder" sıfatını taşıyan dedelerin kendi taliplerine, cemaatlerine karşı birçok görev ve sorumlulukları bulunmaktadır (Altıntaş, 2005: 104). Dedelerin Alevi taliplerine karşı görev ve sorumlulukları burada saymakla bitmeyecek kadar çoktur. Fakat biz burada dedelerin kendi sorumlu oldukları talip gruplarına karşı sosyal ve dini görevlerinden bazılarını maddeler halinde saymak istiyoruz.

4.1. Dini törenleri yönetmek

Alevi dedelerinin talip köylerini özellikle güz ve kış aylarında ziyaret ederek bazen bir hafta bazen bir ay süren zaman dilimleri içerisinde bir dizi dini-sosyal içerikli törenleri idare ettiği bilinmektedir. Alevilik denilince, akla ilk olarak Cem adı verilen toplantılar gelir. Cem, önceden haber verenlerin katılımıyla başlar; düşkünler bu törene alınmaz. Cem evi ya da cem odasında bir araya gelen cemaat, halka halinde yüz yüze bakacak şekilde oturur. Bağlama eşliğinde zâkir tarafından Hz. Muhammed, Ali, Ehl-i Beyt, On İki İmam ve Kerbelâ Matemi üzerine deyişler, mersiyeler, duâlar okunur. Kadınlı-erkekli semah dönülür; on iki hizmet yerine getirilir; kurban tıglanır, lokma dağıtılır (Eren, 2002: 142). Cem törenleri Türkmen Alevilerin hayatında hayati bir yer teşkil eder. Aleviler için cem demek ibadetlerin en temeli, en hayati olanıdır. Türkmen Alevi köylerini dedeler sene de bir ya da iki kez ziyaret ederler, cem törenleri de dedelerin yönetiminde baba damı ya da ulu damı olarak nitelendirilen büyük köy odalarında tüm köy halkının katılımıyla gerçekleştirilir. Alevilikte bütünüyle dini gereklilik olarak yerine getirilen iki âyinden de söz edilebilir: Bunlardan birisi ikrar verme (nasip alma) cemi; diğeri ise, görgü cemidir.

İkrar cemi, Alevi-Kızılbaş zümrelerinde bir kişinin Yol'a girmesi, nasip alması için yapılan cemdir. Bu, Bektaşilerde nasip almaya karar vermiş bir kişinin belli bir erkân dâhilinde tarikata kabul edilmesi, Alevilikte ise, evli bir Alevi çiftin başka Alevi bir çiftle musâhip olması için yapılan bir merasimdir. Görgü cemi ise, Alevi köylerde özellikle kış aylarında canların ikrarlarını tazelediği, birbiriyle küs ya da kavgalı olanların barıştığı ve tövbe ettiği bir âyindir(Üzüm,1997:105).

Alevilikte ikrar verme ve görgü cemi dışında uygulanan başka bir takım dini törenler de vardır. Örneğin, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da hunharca şehit edilmesinin hâtırasına Muharrem ayının 1-12. günleri arasında tutulan oruç ardından yapılan Kerbelâ (Muharrem) Ayini; ölen bir canın yaşayan canlarla helâlleşmesi için yapılan "dardan irdirme erkânı" uygulanır. Bu erkânda, ölen kişinin vârisleri, meydanda dâr-ı mansûr'a dikilir. Dede, cemaate ölen kişi ile ilgili düşüncelerini sorar, ondan alacağı olanlar varsa varisleri ödemeyi taahhüt eder. Ölen kişi hakkında herhangi bir şikâyet olmazsa, orada hakların helâl edildiği söylenir ve onun için duâ edilir, ruhuna nefes ve düaz okunur. Ayrıca, eğitim amaçlı, gençleri cem'e alıştırmak, onlara adab, erkân ve tarikat mefkûresini aşılama için "koldan kopan erkânı", diğer yandan, görgü cemine benzeyen ve bir tür cemaat huzurunda temizlenmeyi hedefleyen "baş okutma(sorulma) erkânı" da uygulanmaktadır(Fığlalı, 1991:330-333).

4.2. Toplumsal ve dini bakımdan topluma yol ve erkânı öğretmek(irşat)

Alevilerde dedelerin en önemli görevi, her ne kadar cem törenleri başta olmak üzere dini törenleri yönetmek olsa da, eğitim-öğretimdir diyebiliriz. Alevi gelenek ve göreneklerini, inanç, ibadet ve ahlak anlayışını gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarma görevini dedeler yürütmektedir. Bu açıdan baktığımız zaman dedeler aynı zamanda iyi bir eğitimcidir. Çünkü Alevi taliplerin Alevi kimliğini ve bilincini dedelerden öğrenmektedirler. Özellikle yeni yetişen genç nesiller, geleneksel toplum yapısında Alevi olmanın ne demek olduğunu ve bir Alevinin ferdi ve sosyal hayatta nasıl davranması gerektiğini dedelerden öğrenirler. Geleneksel yaşam süren Türkmen Alevi köylerinin istisnasız hepsi Türkiye'nin belli yerlerindeki ocaklara bağlıdır. Alevi Türkmen dedeleri her yıl muntazam bir şekilde kendilerine bağlı olan köyleri gezer, ziyaret ederler. Dini hayatı canlandırır, cemaat arasında sosyal dayanışmayı arttırmaya ön-ayak olurlar. Kızılbaş-Alevi köylerinde, sosyal hayat, kış aylarında canlanır. Gelenek ve göreneğe dayanan dini hayat, bütün sosyal ilişkilerin temelini teşkil eder. Düğünler, dernekler yapılır. Cemaat, sıkı bir disiplin altında bulundurulur. Artık, yaz aylarında iş icabı dağınık bulundukları halde, kış aylarında başlarında, hepsini manevi bir baskı ve kontrol altında bulunduran dini bir otorite mevcuttur. Bu otorite, Dedenin şahsında beliren ve cemaatin titiz ve tenkitçi bir dikkat ile kuvvetlenen din esaslarıdır. Böylece irşat faaliyetiyle Dede, Alevi inanç ve erkânını tüm yönleriyle yaşatmak ve genç nesillere aktarmak konusunda önemli bir rolü yerine getirmiş olur(Altıntaş, 2005:105). Alevi topluluklarında din hizmetleri sınıfını dedeler oluşturmaktadır. Her dede aynı zamanda birer eğitimcidir diyebiliriz.

Çünkü Alevilik, şifahi-sözlü kültür ile inanç, değer ve geleneklerini dedeler vasıtasıyla gelecek kuşaklara aktarmaktadır. Alevi toplumu içerisinde dedelerin rol ve işlevini yerine getirecek başka kurumlar bulunmadığı için dini iyi bilen, Alevi toplumunun bireylerine güzel ahlakı öğreten ve genç taliplere örnek olacak ve insanlara rehberlik yapabilen ehliyetli dedelerin yetişmesi toplumsal bir ihtiyaçtır, diyebiliriz.

4.3. Bayram, evlenme, sünnet, ölüm ve cenaze gibi merasimlerdeki görevler

Kızılbaş Türkmen Aleviler gelenek, görenek, örf ve adetlerine son derece bağlı ve onları yaşatmaya çalışan insanlardır. Hayatın dönüm noktaları diyebileceğimiz bir çocuğun doğumu, ad verilmesi, sünnet ettirilmesi, askere uğurlanması, nişan, düğün ve ölüm gibi anlarda en çok ihtiyaç duyulan kişiler şüphesiz din adamları konumundaki dedeler olsa gerekir. Alevi topluluklarında sosyal hayatla ilgili konularda da dini bir otorite olan dedenin rolü çok büyüktür. Örneğin, düğünlerde nikâh kıyma işi dede tarafından yapılmaktadır. Alevi örf ve âdetlerine göre ölen bir kimsenin yıkanması, cenaze namazının kıldırılması, defin işlemleri, ölen kimsenin evinde Kur'an okunması ve duâ edilmesi gibi görevlerin yerine getirilmesinde baş aktör Dededir. Ayrıca, Alevilikte hıdrellez bir bayramdır. Bu kutlamaların mekânı, genelde mezarlıklardır. Mezar başlarında ölümlerin ruhuna Kur'an okuma ve duâ etme de Dede'nin görevleri arasındadır (Bozkuş, 2000:241-252).

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, geleneksel Alevi topluluklarında doğumdan ölüme kadar bir talibin sosyal yaşamının her kesitinde dedeler vardır. Yeni doğan çocuklara isim verilmesi ve çocuğun sünnet törenleri ve cenaze törenlerini tamamen dedeler yerine getirmektedir. Alevilerin sosyal hayatlarını dede olmadan tanımlamak mümkün değildir.

4.4. Suçluları düşkün etme ve dargınları barıştırma: Yargıçlık

Geleneksel Alevi toplumlarında dini ve toplumsal otoritenin sahibi olarak bilinen dedelerin en etkin olduğu alanlardan birisi de kapalı toplum yapısına sahip köy topluluklarının hukuk sistemi olan düşkünlük kurumundadır. Alevi toplumunda dedeler aynı zamanda bir yargıç konumundadır. Suç işleyen bir talibin sorgulanması ve yargılanması işi tamamen düşkün meydanında dedeler tarafından gerçekleştirilir. Alevi toplumunda sosyal kontrol mekanizmasını sağlayan düşkünlük sistemi, Alevi toplumunun sorunlarının giderilmesinde, kurallarını örften alan bir yargılama niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle Aleviler yıllarca mahkemelere başvurmadan kendi sorunlarını toplum içerisinde çözüme yoluna gitmişlerdir. Zaten Aleviler için, toplumsal otoriteyi hiçe sayarak resmî mahkemelere başvurmak da düşkünlük cezasını gerektiren suçlar arasında yer almıştır (Yaman, 2009b:203-208; Eren, 2002:163).

Düşkünlük tamamen Alevi topluluklarına özgü bir yargı kurumudur. Aynı zamanda ciddi bir sosyal kontrol mekanizmasıdır. Halk mahkemeleri olarak da tanımlanan düşkünlük kurumu, kırsal kesimde zor şartlarda geçebe yaşam süren

Kızılbaş Türkmenlerin, asırlarca, devletin resmi mahkemelerine başvurmadan hukuki problemlerini çözmelerini sağlamıştır. Düşkünlük kurumu sayesinde Alevi topluluklar hem koruyucu hem de suçları önleyici bir hukuk sistemi geliştirmişlerdir. Alevi topluluklarında meydana gelebilecek birçok toplumsal sorun daha meydana gelmeden düşkünlük kurumu sayesinde çözümlenmiştir. Bu yönüyle baktığımız zaman halk mahkemelerinde dedeler sadece birer yargıç görevi üstlenmemişler aynı zamanda bir “ombudsman” görevi üstlenmişlerdir. Önümüzdeki bölümde düşkünlük kurumunu ayrıntılı olarak işleyeceğimiz için bu bilgilerle yetiniyoruz.

Kangal’ın Yellice köyündeki Şah Şazı ocağından Yesari Gökçe Dede’ye göre bir dedenin görevleri şunlardır; “Talibine öz evladından daha fazla sahip çıkmak; işine, eşine, sadık olmak; dürüst ve namuslu insanlar yetiştirmek temel görevlerdir. Hiç olmazsa haftada ayda Cuma akşamları toplanıp, yöre halkının derdini dinleyip, halkı birlik beraberlik ve barış içinde yaşamayı sağlamaktır.”

Garip Musa ocağından Safi Dede’ye göre; “Bir kişi Dede olarak bir cemi iyi yürütecek. On iki hizmeti icra edecek. Bence cemde Hz. Hüseyin’in postuna oturup da cem yapan post dedesinin şeceresi olmalıdır. Şeceresi olan dedenin de bu işi bilen dört dörtlük bilen dede cem de post dedesi olmalıdır. Bir Zakir cemde hizmet yapacaksa en az 20 tane duvaz imam bilecek, miraç lamayı bilecek, 3 tane duvaz imam kurban için, 3 tane delil için, 3 defa tevhit yapar. Dede öğretmendir, öğretmen okulda talebesini değiştirir, dede de cemaatte talebesini yetiştirir. Dede kendisi birikimli olursa taliplerini ona göre iyi yetiştirir ve Alevi geleneğini gelecek kuşaklara sağlıklı aktarır.”

Garip Musa Ocağından Feyzullah Şengül Dede’ye göre, “dedelik günümüzde çok zor çünkü oaktan yeni yetişen dedeler Alevi inancını bilmiyorlar, cem yürütecek bilgi ve görgüye sahip değillerdir. Dede olmak öyle kolay iş değil, kıldan ince kılıçtan keskindir dedelik yapmak nasıl her Sünni hocalık yapamazsa, her ocaklı Alevi de dedelik yapamaz. Buna rağmen bir dede soylu kişi bir cemde bulunsa bilgisi olmasa dahi posta o oturur. Talip olan kişi ne kadar bilgili, birikimli olursa olsun asla posta oturamaz. Sünnilerde öyle değil okul okuyan imamlık yapıyor. Bizde talip ne kadar bilgili olursa olsun asla dedelik yapamaz. Eğer bir yerde cem yapılıyorsa dede bilgili olmasa da posta oturur fakat cemin dualarını, niyazlarını Zakir olarak bilgili olan kişi yapar.”

Baba Mansur Ocağından Cemal Coşkun Dede’ye göre; “Dedelik yapmak için bilgili olmak, tarikatı icra ederken Muhammed Ali’nin yolunu iyi yapmak, yanlış yapmamak, on iki hizmeti bir fiil yerine getirmek bunlar başlıca koşullardır. En başta dede olan kişinin; edepi, ahlaklı, dürüst ve namuslu olması gerekiyor.

Dedelerin, Talibine öz evladından daha fazla sahip çıkmak; işine, eşine, sadık olmak; dürüst ve namuslu insanlar yetiştirmek temel görevlerdir. Hiç olmazsa haftada ayda Cuma akşamları cemaati toplayıp, yöre halkının derdini dinleyip,

halkı birlik beraberlik ve barış içinde yaşamalarını sağlamak gerektir. Daha sonra Muhammed Ali'nin yolunu icra etmek, 12 hizmeti cem töreni bitene kadar bir fiil yerine getirmek, talip arasındaki haksızlığı gidermek ve barışı sağlamak dedenin temel görevlerindendir. Her dede oğlu dedelik yapamaz. Çünkü her şeyden önce ahlaklı olmalı, namuslu, haysiyetli olması şart. İkincisi dedelik postuna layık yani bilgili, görgülü, edepli, ahlaklı olması ve 12 hizmeti layıkıyla yürütebilmesi gerekir.”

Kangal bölgesindeki Alevi köylerinde yaşayan ocaklı aile üyelerine göre dedelik yapmanın ilk şartı, “evlad-ı Resul” olmaktır. Yani dedelik yapan kişinin öncelikle bir ocakta doğmuş olması gerekir. Dede ocağında doğan her çocuk dede olur. Ocaklı bir ailede bir çocuk dünyaya geldiğinde de eğer çocuk erkek ise “küçük dede geldi” çocuk kız ise “küçük ana geldi” derler. Dede ailesinde doğmayan kişi ne kadar bilgili olursa olsun asla dedelik yapamaz. Araştırma alanımızda gözlemlerimize göre Aleviler de dedelik kurumunun içerisinde bir de “analık kurumu” olduğu görülüyor. Dede aileleri muhakkak kendi içlerinden evlenirler. Dedenin hanımı da “ana” olarak bilinir. Dedelerin sadece talip köylerinde değil tüm çevrede etkili bir yer ve konumları vardır. Alevi Analarının da dedeler kadar olmasa da toplum içerisinde otoriteleri mevcuttur. Dede ailesinde doğan bir çocuk başka bir yere göç etse de dedeliğini kaybetmez.

Kangal bölgesinde görüştüğümüz yaşlı ve orta yaşta dedelerin çocuklukta cemlere katıldıkları, büyük çoğunluğunun cemlerde yeterli derecede yol ve erkân bilgisine sahip olmadıkları görülmektedir. Yol ve erkân ile ilgili dedeler ile yaptığımız söyleşilerde hemen hepsi farklı şeyler söylemektedir. Kanaatimizce dedelerin Alevilik- Bektaşilik hakkında anlattıkları da günümüze yazılan popüler eserlere dayanmaktadır. Genç dedelerin büyük çoğunluğu hiç ceme katılmadıklarını ve cem yönetmediklerini söylediler. Garip olan ise dedelerin bir kısmı şehirlerde kurulan derneklerde yapılan cemlere katılmış olmalarıdır.

5. Sonuç

Geleneksel zamanlarda Türkmen Alevilerin sosyal, kültürel, hukuki, siyasi ve dini hayatın merkezinde her zaman dedeler bulunmaktadır. Dede hem öğretmen, hâkim, savcı, din görevlisi, doktor hem de sorumlu olduğu taliplerden oluşan aşiret yapılanmasının idarecisidir. Talip köylerinde düğün, sünnet, cenaze, bayram gibi gelenek ve göreneklerin icra edilmesi tamamen dedelerin bilgisi dâhilinde gerçekleşir. Zaten cem törenlerinin ana aktörü dededir. Dede olmadan asla dini, sosyal ve kültürel merasimler gerçekleştiremez. Dedeler sadece dini otorite değil aynı zamanda dünyevi otoriteyi de temsil ederler. Araştırma alanımızda gözlemlediğimize göre köy muhtarlarının çoğu, ocaklı dede soylulardan seçilmektedir. Dede soylular belediye başkanı ve milletvekili seçimlerinde de hep öncelikli olarak yer almışlardır. Kanaatimizce bu da geleneksel yaşamdan günümüze aktarılan bir alışkanlıktır.

Özellikle 1960'lı yıllarda hızla artan kentleşme olgusu köyleri adeta boşaltmıştır diyebiliriz. Kırsal kapalı köy toplulukları hızla büyük kentlere göç etmiş ve bu göç

sonucunda ilk olarak köylerdeki dede ocakları tamamen farklı şehirlere dağılmaya başlamıştır. Bu köklü sosyal ve kültürel değişim ve dönüşüm, beraberinde geleneksel Alevi sosyal örgütlenmesinin bel kemiğini oluşturan dede ocaklarının uzun bir süre sessizlik içerisinde faaliyet göstermesine sebep olmuştur.

Bu değişim ve dönüşüm sürecinde yeni dedeler yetişmemiş, görgü ve sorgu cemleri yapılamamış, Alevi erkânı yürütülememiştir. Bu sebeplerden dolayı dedelik kurumu da doğal olarak büyük bir değişim ve dönüşüm geçirerek zamanla geleneksel Alevi toplumunda sahip olduğu işlevlerinin birçoğunu kaybetmeye başlamıştır. Geleneksel yaşam formatında sosyal ve dini hayatın merkezinde yer alan dedeler, artık fonksiyonlarını yitirmeye başlamış, eğitim-öğretim işlevini modern eğitim kurumunda yetişen öğretmenlere ve modern eğitim-öğretim kurumlarına devretmiştir. Modern kentlerde yaşayan Aleviler, karşılaştıkları hukuki sorunlarında devletin resmi kurumları olan mahkemelere başvurmaya başlamışlar doğal olarak dedelerin geleneksel yaşamdaki yargıçlık fonksiyonu da büyük oranda sona ermiştir. Geleneksel Alevi topluluklarının hukuk sistemi olan düşkünlük kurumu da bu değişimden fazlasıyla nasibini almıştır.

Araştırma alanımızda yaptığımız çalışmalarda dedelik kurumunun sağlıklı bir kurumsallaşmış bir yapı olarak hayatiyetini devam ettirmediği, dedelerin yaklaşık olarak 40 yıldan bu tarafa talipleriyle olan geleneksel bağlarını sürdürmedikleri görülmektedir. Dedelerin toplum üzerindeki etkilerinin köy ve kasabalarda halen devam etmesine karşılık büyük şehirlerde zayıfladığı görülmektedir.

Kaynaklar

A. Sözlü Kaynaklar

- 1-Cemal Koçak, 1927 Soğukpınar Köyü Doğumlu, Okur-Yazar, Dede
- 2-Kasım Cihaner, 1949 Elkondu köyü doğumlu, Ortaokul, Dede
- 3-Cemal Akpınar, 1956 Mescit Köyü Doğumlu, İlkokul, Dede
- 4- Derviş Karakuş, 1940 Bahçeliyurt Köyü Doğumlu, İlkokul, Dede
- 5- Süleyman Metin, 1949 Mescit Köyü Doğumlu, Lise, Dede
- 6-Yakup Yesari Gökçe, 1960 Yellice Köyü Doğumlu, Fakülte, Dede
- 7-Safi Ercan, 1940 Dışlık Köyü Doğumlu, İlkokul, Dede
- 8-Seyfi Şengül, 1939 Dışlık Köyü Doğumlu, İlkokul, Dede
- 9-Hüseyin Özer, 1940 Dışlık Köyü Doğumlu, İlkokul, Dede
- 10-Feyzullah Şengül, 1946 Dışlık Köyü Doğumlu, Lise, Dede
- 11- Vahap Bozkurt, 1948 Soğukpınar Köyü Doğumlu, Lise, Dede
- 12-Tacim Coşkun, 1947 Mescit Köyü Doğumlu, Ortaokul, Dede

B.Yazılı Kaynaklar

- Altıntaş, Ramazan.(2005). "Alevî-Bektaşî Geleneğinde Dedelik Kurumu", Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu, Bildiriler ve Müzakereler, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Isparta.
- Alparslan, H.Hüseyin.(2011). *Anadolu'daki Alevilik ve Kızılbaş Türkler*. İstanbul: Kumsaati Yayınları.
- Aslan, Özlem.(2001). "Yıldızeli ve Çevresindeki Alevilerin Kültürel ve Dini Yapısı Üzerine Bir İnceleme". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, C.Ü.S.B.E, Sivas.
- Aydın, Ayhan.(2006a). *Akademisyenlerle Alevilik-Bektaşilik Söyleşileri*. İstanbul: Horasan Yayınları.
- . (2006b). *Araştırmacı-Yazarlarla Alevilik-Bektaşilik Söyleşileri*. İstanbul: Horasan Yayınları.
- Bal, Hüseyin.(1997). *Alevi-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*. İstanbul: Ant Yayınları.
- . (2002). *Alevi-Bektaşî Kültürü (Sosyolojik Araştırmalar)*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Bozkurt, Fuat.(2005). *Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik*. 5.baskı, İstanbul: Kapı Yayınları.
- . (2006). *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*. 2.baskı, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bozkuş, Metin.(2000). *Sivas Yöresinde Alevilik*, 1.baskı, Sivas.
- . (2011). *Anadolu'da İslam ve Mezhepler*. Sivas: Asitan Yayıncılık.
- Buyruk, (1958). Der: Sefer Aytekin, Ankara: *Emek Basım Yayınevi*.
- İmam-ı Cafer-i Sadık Buyruğu. (2005). Haz: Fuat Bozkurt. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şeyh Safi Buyruğu. (2013). Haz:Doğan Kaplan. Ankara: TDV Yayınları.
- Coşkun, Hasan.(1996), "Sivas'daAlevilik", Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İzmir.
- . (2001). "Sivas İli Altınyayla İlçesi Yassınpınar ve Serinyayla Köylerinde Alevilik". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- . (2009). *Sivas'ta Alevilik*. Zirve Matbaacılık ,I. Baskı, Sivas.
- Eren, Selim.(2002). "Sosyolojik Açından Ordu Yöresi Aleviliği". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fiğlalı, E. Ruhi.(1991). *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, Ankara: Selçuk Yayınları.
- Metin, Süleyman. (2014). *Anadolu'da Alevi/Bektaşî Erkan-Namesi*, İstanbul: Baba Mansur Ocağı Der. Yayını.
- Şahhüseyinoğlu, H.Nedim. (2001). *Alevi Örgütlerinin Tarihsel Süreci*, 1.Baskı, Ankara: İtalik Yayınları.
- Taşgın, Ahmet. (2013a), *Türkmen Aleviler-Diyarbakır ve Çevresindeki-* Konya: Çizgi Kitabevi.
- . (2013b). *Dile Gelen Alevilik*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- . (2013c). "Bisatî, "Menâkıbu'l-Esrar Behçetü'l-Ahrâr". *Şeyh Safi Buyruğu*. Konya: Çizgi Kitabevi.

- Uçar, Ramazan. (2012). *Alevilik-Bektaşilik-Abdal Musa Tekkesi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*- 2. Baskı. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Üçer, Cenksu.(2010). *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*. İkinci Baskı. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Üzüm, İlyas.(1997). *Günümüz Aleviliği*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Yaman, Ali. (2009a). “Alevilerde Dedelik ve Dede Ocakları”, *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*, Editör: Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss.178-202.
- . (2009b). “Alevilikte Toplumsal Kontrol Kurumu: Düşkünlük”, *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*, Editör: Ahmet Yaşar Ocak. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss.203-210.
- Yıldız, Harun.(2004). “Alevilerde Dedelik Kurumu”, *Alevilik*, Editör: Engin İsmail-Engin Havva, İstanbul: Kitap Yayınevi, ss.321-335.
- Yılmazçelik, İbrahim ve Erdoğan, S. Kont. (2012). “Alevilikte Dedelik Kurumu ve Mustafa Dede Örneği”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, sayı:4, Ankara, ss.1-34.